

1. Evropa pred odkritji

V srednjem veku je evropa pozna svet do **RUSIJE** in **SREDOZEMSKIH OBAL**. O Afriki in Aziji so vedeli zelo malo. Amerk niso poznali. Vedeli so že, da je Zemlja okrogla. Več o svetu so vedeli le pomorščaki in trgovci, ki so potovali po svetu v severno afriška in azijska pristanišča. Kupovali so **LEVANTINSKO** blago. To so bili dragi kamni, biseri, žlahtne kovine, slonove kosti, dragocene tkanine, mazila, barvila, začimbe, sladkor in riž. Evropski trgovci so zaradi **TURKOV** in **ARABCEV** iskali nove poti, zlasti po morju. Daljne azijske dežele je prvi opisal **MARCO POLO** (beneški trgovec; 13. st.). Njegovo poročilo je bilo pomemben vir informacij. Velika geografska odkritja so omogočali različni izumi kot so: **kompas**, **astrolab** (določa položaj zvezd), **zemljevid**, **portulan** (zemljevid obal, z vrisanimi pristanišči).

2. Amerika pred odkritji

Ljudstva, ki so živela pred odkritji Amerik so bila: **Inki, Azteki, Maji**.

	MAJI	AZTEKI	INKI
kje so živeli:	dan. Mehika	dan. Mehika	dan. Peru
voditelj:	poglavar	voj. povelnik ali najvišji duhovnik	namestnik sonca- Inka
žrtvovanje:	ljudi, živali, predmete	predmete	ljudi in predmete
ukvarjali z:	medicino keramiko astronomijo	medicina, astronomija	zlatarstvo, lončarstvo gradbeništvo

3. Velika odkritja

Španija in Portugalska sta v 15. st. odkrivale nove poti do Indije. Portugalska je odkrivala **AFRIKO**. V letih **1486-1488** so odkrili skrajno točko Afrike- **rt Dobrega upanja**. **Vasco de Gama** je leta 1497 (spomladi) obplul Afriko in se po enem letu izkrcal na JZ obali Indije, kjer so ga domačini lepo sprejeli. Še drznejši je bil italjanski pomorščak iz Genove, **Krištof Kolumb**. Novo pot do Indije je iskal na zahodu. Njegovo odpravo je podprla španska kraljica. Na pot je krenil poleti leta 1492 in se že po dveh mesecih izkrcal na nekem otočju. Misleč, da je v Indiji je tamkejšne prebivalce poimenoval Indijanci. V resnici je pristal na **BAHAMSKEM OTOČJU**. **1. pot okoli sveta** je opravil **Ferdinand Magellan**, ki je v letih **1519-1521** obplul J Ameriko in preko Tihega oceana dosegel Filipine (bil ubit). Njegova odprava se je vrnila čez Indijski ocean in okoli Afrike. Po 1. Kolumbovem potovanju sta se Portugalska in Španija dogovorili o razdelitvi sveta. Ozemlje zahodno od 46. poldnevnikarja je pripadalo Španiji, ozemlje vzhodno od njega pa Portugalski. Francozi, Nizozemci in Angleži se s tem niso strinjali, zato je prišlo do spopadov.

4. Srečanje civilizacij in njegove posledice

Indijanci so v prišlekih videli polbogove. 1. osvajalci so bili Španci. Vodili so jih vojaki, pustolovci im. **KONKVISTADORJI** (zavojevalci). Z njimi so prišli tudi duhovniki- misijonarji z nalogo, da med Indijance razširijo krščansko vero. Osvajalce je zanimal predvsem bogat plen. Hoteli so čimprej obogateti in temu so podredili svoje ravnanje, ki je bilo zelo surovo. Plemena, ki so se upirala so iztrebili. Poleg tega so domačini izomirali zaradi epidemije bolezni. Bili so prisiljeni v težaško delo na poljih in rudnikih. Njihovo št. se je v tem času tako zmanjšalo, da so jih začeli nadomeščati s črnimi sužnji. To je bil začetek sramotne **TRGOVINE S SUŽNJI**. Kolonisti so v Ameriki razvili

plantažno gospodarstvo=na obsežnih zemljiščih so gojili samo eno kulturo. Za delo so izkoriščali sužnje. Pomembna posledica je bila izmenjava dobrin. Zaradi dobrin je denar izgubil ceno.**Iz Amerike v Evropo**: fižol, koruza, krompir, kakav, tobak, paradižnik, ananas, puran, lama, činčila. **Iz Evrope v Ameriko**:žito, sladkorni trst, kava, vinska trta, oljka, pomaranča, limone, konje, govedo, ovca, svinja, perutnina.

10.Slovensko podeželje

Še sredi 15.st. so bili slovenski kmetje zvečine **GRUNTARJI**, se pravi posestniki cele kmetije. Živel so od poljskih pridelkov in trgovali z njimi. V vedno večjem št. so se pojavljali **KAJŽARJI**, ki so imeli le malo zemlje ali sploh nič. Zaslužek so iskali v domači obrti(oglarji,drvarji,tovorniki). Nekateri kmetje so si s trgovanjem pridobili toliko premoženja, da so lahko kupovali zemljišča, kmetije,... To so bili **KMETJE SVOBODNIKI**. Podložniki so morali plačevati vedno večje davke. Tudi tlaka se jim je zvišala. Država je za protiturško obrambo zahtevala vedno več denarja. Na slovenskem podeželju se je pojavila ajda, ki je pripomgla k razvoju čebelarstva. Razvilo in napredovalo je vinogradništvo. Živinoreja se ni spremenila. Ljudje so redili: ovce, konje, svinje, koze, vole, krave.

11.Staro in novo na podeželju

Večina ljudi je živela na podeželju in obdelovala zemljo. Položaj kmetov se je v 16.st. izboljšal, saj so jim fevdalci zmanjšali tlako,naturalne dajatve so se spreminjale v denarne. Kmet je lahko kupčeval z živili in izdelki domače obrti. Kmečki podložniki so se med seboj začeli razlikovati po premoženju. Kmetje so zemljo obdelovali ročno, le pri oranju s plugom je človeku bila v pomoč živina. Garaško delo na poljih je bilo skromno poplačano, le ob dobri letini. V navadi je bilo dvo-ali triletno kolobarjenje. Jedli so: kruh, močnik, riž, fižol, koruzo,krompir,meso in ob postnem času ribe. Osnovno sladilo je bilo med.

12.Kmečki upori

Kmečki upori so se pričeli zaradi:bednih življenski razmer(revščina,higjena,...);splošnega nereda(ceste,zakoni,...); prevelikih davkov, nesvobode kmetov(niso se smeli poročat,...). **1. kmečki upor** v Evropi se je zgodil v **14.st.(1358)** v Franciji. Upor je bil zadušen v manj kot mesecu dni. Nato so se uprli angleški kmetje leta **1381**. Ta upor je bil ravno tako hitro zatrt. Tudi nemški kmetje so zahtevali pravico. Leta **1500** je bila ustanovljena **kmečka zveza**. Še en upor se je zgodil leta 1524 v Porenju, v osrednji Nemčiji, na Tirolskem in Salzburškem. Kmečka vojska je imela v začetku veliko uspehov, nato pa ne, ker kmetje niso imeli enakih ciljev in enake vojaške organizacije. Večina uporov se je zgodila v **17.st.**. Takrat so kmetje postali brezpravni, privezani na zemljo, gospodje so jih lahko celo prodajali. V **RUSIJI** in **UKRAJINI** so upore vodili **kozaki(obegli kmetje naseljeni ob meji)**.

13.Kmečki upori na slovenskem

Najstarejši pomembnejši upor slovenskih kmeto je bil leta **1478** na Koroškem. Že pet let pred uporom je nastala **KMEČKA ZVEZA**, ki je zahtevala unčinkovito obrambo sicer bodo kmetje nehali plačevati davke. **Veliki kmečki upor** leta **1515** je zajel skoraj celotno slovensko ozemlje. Kmetje so zahtevali "**staro pravdo**". Enake davke in delovne navade. Leta **1473** je izbruhnil **hrvaško-slovenski kmečki upor**, ki je bil zadušen v 14-dneh. Leta **1635** je bil zadnji veliki kmečki upor na slovenskem. Že nekaj let pred uporom so se začeli vrstiti nemiri na raznih koncih slovenije, v začetku leta **1635** pa so se odnosi med podložniki in gospodarji tako zaostri, da se je za

posredovanje odločil sam cesar. A upora ni mogel preprečiti. Po tem uporo so dobili podložniki več pravic.

14.Reformacija

Kritiki cerkvenih razmer so zahtevali notranjo obnovo cerkve z **REFORMO**. Proti bogatenju cerkve in ne omejeni papeževi oblasti je že v **14.st.** javno nastopil angleški duhovnik **John Wiclif**. Trdil je, da je za kristjane edini vir vere Sv. pismo. Ko je John Wiclif umrl so njegove privrženice začeli preganjati. Njegove misli je dalje širil **Jan Hus**. Po njegovem cerkev ne bi smela imeti premoženja, posvetna in cerkvena oblast bi morali biti ločeni. Husovi privrženici so se imenovali **husiti**. Leta 1415 so Husa zvalili na koncil v Kostanec, češ da bo tam lahko razložil svoj nauk, vendar so ga potem zaprli in kot krivoverca sežgali na grmadi. **Martin Luter** je leta 1517 napisal 95 tez, kot predloge za obnovo cerkve. Papež je Martina Lutera izobčil, ker se ni hotel odpovedati svojim naukom. Novo versko gibanje se imenuje **REFORMACIJA**. Leta 1530 so se reformatorji dokončno ločili od katoliške cerkve. Bistvo Lutrovega nauka je:-duhovniki ne zaprisežejo celibatov

- maše in knjige v maternem jeziku
- ne prejemajo več odpustkov

V 16.st so se katoličani in protestanti vojaško spopadli. Leta 1555 je bil sklenjen verski mir. Reformacija se je razširila tudi drugod po Evropi. Francoski duhovnik **Jean Calvin** je uvedel **kalvinizem**. Calvinisti so živeli preprosto, strogo, delavno. Imeli so močno podporo plemičev. Tudi v VB je prišlo do reforme cerkve. **Henrik VIII.** jo je izvedel iz lastnih razlogov. Nastala je posebna **Anglikanska cerkev**. Katoliška cerkev je torej doživela razkol. Od nje so se ločile tri struje reformacije:-**luterani ali protestantri**

- kalvinisti
- anglikanci

15.Reformacija na slovenskem

Reformacija se je k nam razširila iz Nemčije. Najbolj se je razširila na Kranjskem. V nekaterih mestih so nastali **protestanski krožki**. Najpomembnejši slovenski predstavnik je bil **Primož Trubar**. Napisal je **Abecednik** in **Katekizem** leta 1550. To sta bili prvi slovenski knjigi. Drugi slovenski reformatorji so bili: **Jurij Dalmatin (prevod Sv. pisma); Adam Bohorič (zimske urice-1.slovnica slovenskega jezika)**. Leta 1575 so v Ljubljani ustanovili **tiskarno**, kjer so izdajali knjige v slovenščini. Ustanavljali so tudi šole. V nižjih razredih je bil pouk v slovenščini. Na slovenskem so obstajale tri smeri reformacije:-**luteranska oz. evangeličanska (meščani, plemiči, del duhovščine); prekrščevalci; štiftarji; (proti bogatenju cerkve, proti zidavi cerkva, proti profesionalni duhovščini)**. Reformacija je imela tri pomene: **kulturni pomen** (1.slovenske tiskane knjige); **politični pomen** (prvič pojavi izraz slovenski); **cerkveni pomen** (ustanovljena slovenska protestanska cerkev).

SLOVARČEK:

epidemija-izbruh in hitro širjenje kake nalezljive bolezni

monopol- izključna pravica do trgovanja

mušketa- starinska puška z gladko cevjo, ki se polni spredaj z palico za nabijanje.

padar- človek, ki zdravi nima pa ustrezne izobrazbe.

teologija- bogoslovje, veda o Bogu in o stvareh v odnosu do njega
dinastična posest- družinska dedna posest vladarjev
helebrad- orožje v obliki sulice s široko sekuro in kavlje pod ostjo
svoboščina- dodatna pravica, npr. svoboda veroizpovedi
kardinal- najvišji dostojanstvenik v katoliški cerkvi
koncil- zborovanje škofov in teologov
rektor- predstojnik nekaterih šol, npr. gimnazije
brumen-pobožen
formošter-župnik
gnada-milost
laik-verniki, ki ni duhovnik
štuki-(nadstropje) deli
šulmašter-učitelj
carina-davek na uvoženo ali izvoženo blago
gmajna-skupnost ljudi
zakup-dejanje, s katerim stvar ali pravica, ki prinaša korist za plačilo preide v začasno uporabo nekomu drugemu.